
ULUS-DEVLETİN İNŞASI
SÜRECİNDE BİR
TÜRK(ÇE)LEŞTİRME POLİTİKASI:
“CHP HARS KOMİTALARI”
(1937-1938)

*

Bünyamin Kocaoğlu

ÖZET

1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, benimsediği ulus-devlet anlayışının bir gereği olarak, Osmanlı Devleti'nden devr aldığı nüfusu Türklük potasında eritmek amacına yönelik bazı politikalar uygulamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok gayri Müslim unsurları hedef alan bu politika özellikle 1930'dan itibaren devletin diğer gayri Türk Müslüman unsurlarını da kapsamıştır. Bu çerçevede 1930'dan sonra Türkçe konuşulmasını ulus-devleti inşa etmek için vazgeçilmez bir ön şart olarak gören devlet, 1937 yılının başlarında Seyhan ve İçel illerinde yaşayan ve “Etili Türkler” olarak adlandırdığı çoğu Arapça konuşan unsurları ulus-devlete entegre etmek, bunu için de Türkçe konuşulmasını sağlamak amacıyla “CHP Hars Komiteleri”ni teşkil etti. Ankara merkezli, bölgesel ve Tek Parti döneminin parti-devlet anlayışının tipik bir örneğini teşkil eden Komiteler, Türk-

*Yrd.Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi.

çe'nin umumileştirilmesi hususunda müslüman unsurlara yönelik olarak uygulanan politikaların en etkin ve en belirgin örneği olmuştur. Çukurova bölgesinin tamamını kapsayan faaliyet alanı içerisinde Komitaların çalışmalarında eğitim en öncelikli konu olarak ele alınmış, bu çerçevede bölgede çok sayıda "Ulus Dershanesi" adıyla amaca yönelik okullar açılmış ve önemli sayıda Etili Türk yurttaşa ve çocuklarına Türkçe öğretilmiştir. Hars komitalarının faaliyetleri sadece okul ile sınırlı kalmamış, bundan başka sosyal hayatın önemli mekanları mahalle, köy, sokak, çarşı, kahvehaneler dahi Komitaların en etkin çalışma yerlerini teşkil etmiştir. Ayrıca Komitalar, amaca ulaşabilmek için, milli bayramlardan özel günlere, tiyatrodan müziğe, spordan her türlü eğlenceye, konferanstan ilmi araştırmalara her türlü aktiviteyi en etkin biçimiyle kullanabilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Ulus-devlet, CHP Hars Komitaları, Etili Türkler, Seyhan vilayeti, Adana.

GİRİŞ

XIX. yüzyılın modern devlet anlayışının somut bir ifadesi olan ulus-devlet, mana itibarıyla, egemen bir siyasal iktidar olarak nüfusunun tamamının yaşamını organize etmek kapasitesine sahip ve katılımcılığı öne çıkaran siyasal bir organizasyonu ifade eder.¹ Özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren merkezî devletler, siyasal sınırları dahilinde yaşayan halkı türdeş bir bütün haline getirmek, uluslaştırmak için yoğun bir çaba içine girdiler.² Bu çerçevede ulusal bir dil, ortak bir eğitim sistemi, zorunlu askerlik gibi nüfusu kendi içerisinde türdeşleştirici ve diğerlerinden farklılaştırıcı uygulamalar etkin birer uluslaştırma araçları olarak ön plana çıktılar.³ Bu uluslaştırma sürecinde, ulus-devletin unsurlarından⁴ biri olan dil birliğinin sağlanması vazgeçilmez ve temel belirleyici olarak merkezî devletlerin politik uygulamalarına da yön verdi. Bu çerçevede merkezî devletler 19 yy başından itibaren temel eğitim ve yayıncılığa önem vermek suretiyle *okul*'u ulus-devletin vazgeçilmez mabedi haline getirdiler.⁵ Bundan böyle homojen bir toplum yaratmanın yolu zorunlu ve tek bir dille eğitimden geçecekti.

Şüphesiz Batı'daki uluslaşma veya uluslaştırma süreci, Türkiye'de, XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Osmanlı Devleti'nin giderek bir devlet politikası haline getirdiği Batılılaş(tır)ma politikalarının, gerçekte imparatorluk aç-

¹ Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ...*, s. 8.

² Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ...*, s. 20.

³ Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ...*, s. 21.

⁴ Ulus-devlet kavramı, tarihsel süreci ve temel unsurları için bkz. Y. Furkan Şen, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet*, Yargı Yayınevi, Ankara 2004, s. 57.

⁵ Şen, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri.....*, s. 59.

sından önceden planlanmamış bir sonucu olarak ortaya çıktı ve XX. Yüzyılda vazgeçilmez bir politika haline gelerek, bir ulus-devlet iddiası taşıyan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin fikrî temelini oluşturdu. Gerçekten de XIX. Yüzyıl boyunca takip edilen politikaların temel hedefinde bir ulus-devlet yaratmaktan ziyade *devletin yaşatılması* temel sorundu. Nitekim Türkiye'deki uluslaş(tır)ma sürecinin belirgin ilk dönemi sayılabilecek olan Tanzimat, bu bağlamda, *Osmanlılık* politikasına yönelik uygulamalarıyla belki de farkına varmadan geç dönem ulusçuluğuna zemin hazırlıyordu. Tanzimat'ın yazı dilini sadeleştirme gayretleri bu dönemin en somut uluslaştırma politikalarından biri olarak değerlendirilebilir⁶. Tanzimat Döneminde *Osmanlılık* anlayışının önemli bir aracı olarak ele alınan dil sorunu, İttihat ve Terakki döneminde çok daha farklı bir şekliyle ele alındı. Bu dönem politik uygulamalarında dil, çok daha belirgin bir biçimiyle yeni bir ulus yaratma projesinin temel aracı olarak görüldü. Nitekim İttihat ve Terakki'nin 1908'de *Şurâ-yı Ümmet*'te yayınlanan, ilk siyasî programında, Türkçe'nin resmî dil niteliğine vurgu yapılırken, bundan başka bütün resmî yazışmaların Türkçe olarak yapılacağı kesin bir dille belirtilerek Türkçe, ilkokullarda zorunlu hale getirilmiştir.⁷

İttihat ve Terakki Fırkası'nın özellikle 1913-1918 yılları arasındaki kesin iktidarı döneminde Türkçülüğü ön plana çıkaran uygulamaları ise ulus-devlet sürecinde çok daha belirleyici olmuştur. Zira bu dönemde İttihat ve Terakki tarafından Türkçülük, sistemli bir ideoloji haline getirilmiştir. Cumhuriyetin ilanına kadarki dönemde uygulanan ulusçu politikalar, her ne kadar Cumhuriyet döneminin ulus-devlet anlayışı üzerinde etkili olmuşsa da, temelde Osmanlı Devleti'nin yaşatılması veya bir başka ifade ile devletin modernleştirilmesi sorununda bir çözüm önerisi olmaktan öteye geçemedi.

Türkiye'de gerçek anlamında bir ulus-devlet yaratma amacına yönelik olarak bilinçli bir biçimde uluslaş(tır)ma politikası temelde Cumhuriyet döneminin bir sorunu olarak kendini göstermiştir. İmparatorluğun XIX. Yüzyıldaki milliyetçilik akımları neticesinde ayrılan gayrimüslim unsurlarının dışındaki nüfus, ki bu nüfus din açısından daha homojen olmakla birlikte halen farklı

⁶ Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları* adıyla kaleme aldığı önemli çalışmasında Türkiye'de Tanzimat'la başlayan ve Tek Parti döneminin sonuna kadar olan süreçteki ulusçuluk-dil ilişkisine dair eğilimleri temelde üç farklı döneme ayırmaktadır: Tanzimat yazı dilinin sadeleştirilmesi; İttihat ve Terakki'li yıllar ve yeni bir ulusal tahayyülün yaratılmaya çalışıldığı dönem; Cumhuriyet'le Osmanlı nüfus mirasının dil aracılığıyla Türkleştirilmeye çalışıldığı dönem. Bkz. Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk*, s 291.

⁷ Ahmet Akyıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 74.

etnik yapıları içerisinde barındırıyordu, mirasını devralan Cumhuriyet için en temel sorun, sözkonusu çoklu yapının “*Türklük*” potası içerisinde eritilerek tek bir ulus şeklinde yeniden yaratılması olmuştur. 1923’teki yeni oluşum böyle bir iddia ile ortaya çıktı. Zira bu yeni oluşum “*Türkiye Cumhuriyeti*” tanımlamasıyla son dönem Osmanlı ulusçuluğunun içeriğinde de belirgin bir değişiklik yapıyordu. Artık ortada Misâk-ı Millî ile sınırları belirlenmiş bir vatan ve bu vatan üzerinde, içerisinde her ne kadar Osmanlı kalıntısı farklı unsurları da bulunduran, bununla birlikte “*Türk*” tanımlaması yapılmış bir topluluk vardı ve Cumhuriyet devraldığı bu mirası Türkleştirecekti. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanan Türkleştirme politikaları bunun bir göstergesidir. Bu dönemde uygulanan Türkleştirme politikaları, sadece Osmanlı mirası ve Lozan Antlaşmasıyla azınlık olarak tanımlanmış gayrimüslim unsurları değil aynı zamanda gayr-i Türk islâm unsurlarını da hedef almış ve sözkonusu politikalar sokakta konuşulan dilden, okullarda öğretilen tarihe, eğitimden sanayi hayatına, ticaretten devlet personel rejimine, özel hukuktan vatandaşların ülke içinde değişik yerlerde iskanına kadar toplumsal hayatın hemen her boyutunda Türk etnik kimliğinin her düzeyde ve tavizsiz biçimde hakimiyetinin tesisi biçiminde uygulama safhasına konulmuştur.⁸ Bu çerçevede Türkleştirme çabasının en önemli aşamasını Türkçe’nin genelleştirilmesi meselesi oluşturmuş ve başta azınlıklarının isimlerinin Türkleştirilmesi, Türkçe’nin anadil olarak benimsenmesi ve kamusal mekanlarda Türkçe’nin zorunlu hale getirilmesi en belirgin politik uygulamalar olarak kendini göstermiştir. ⁹ Bu uygulamalardan özellikle Türkçe’nin ana dil olarak benimsetilmesi ve bu suretle dil birliğinin tesisi belki de ulus-devlet politikaları içinde en önemli yeri almıştır. Zira 1923’te kurulan yeni devlet için dil sorunu sadece Lozan azınlıkları ile sınırlı bir konu olmamıştır. Bu dönemde Türkçe konuş(a)mayan İslam unsurları da dil meselesi çerçevesinde ele alınmıştır. 1924 Türk Ocakları Kongresinde Laz, Çerkes, Kürt ayrımının yanlışlığına vurgu yapılırken; 1926 tarihli Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı’nda dil meselesi, Çal delegesi Dr. Şakir Turgut Bey tarafından verilen bir önergede, Türk hars ve kültürünü kabul etmiş olmalarına rağmen bazı unsurların Türkçe konuşmadıkları ve bunun önüne geçilmesi için ceza gerektirecek bir yasanın dahi hazırlanması tarzında ele alınmıştır.¹⁰ Aynı kurultayda İshak Refet Bey de, Doğu Anadolu’da bulunan birçok Türkmen aşiretlerinin Türkçe konuşmadıklarını, hatta “*Kürtleştiklerini*” ifade etmiştir. Nazım Bey ise Güney Anadolu’da Arapça konuşulmasının

⁸ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 101.

⁹ Akyıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene ...*,s. 286.

¹⁰ M. Çağatay Okutan, *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul 2004, s.181.

engellenmediğine dikkat çekmiştir.¹¹ Nitekim söz konusu dil meselesi, 1927’de, Türk Ocakları’nın da himayelerinde başlatılan ve bir devlet politikası haline getirilen “*Vatandaş Türkçe Konuş*” kampanyalarına dönüşecek ve özellikle Türkçe’nin umumileştirilmesi politikalarına da önemli bir başlangıç teşkil edecektir.¹² Söz konusu kampanya sadece gayrimüslim unsurları değil aynı zamanda gayr-i Türk-İslâm unsurları da kapsamış, Araplar, Boşnaklar, Çerkesler, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler kamusal alanlarda kendi dillerini konuşmaktan men edilmişlerdir.¹³ Bu türden politikalar 1930’lu yıllarda da etkin bir biçimde uygulandı.¹⁴ Söz konusu uygulamalarda *Vatandaş Türkçe Konuş* kampanyasının izleri açık bir biçimde görülmektedir. 14 Haziran 1934’de çıkarılan *İskân Kanunu* sadece göç ve nüfus hareketleriyle ilgili olmayıp aynı zamanda tek dilli bir toplum yaratmayı da amaçlamıştı. Nitekim söz konusu kanunun meclisteki mütarekeleri esnasında Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, “... bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır.” derken bu amacı açık bir dille ortaya koyuyordu.¹⁵

1935’te “*Vatandaş Türkçe Konuş*” kampanyası yeni bir ivme kazandı. CHP’nin IV. Kongresi’nde Başbakan İsmet İnönü, dil meselesi ile ilgili olarak Kemalist rejimin kesin tavrını “*Bundan sonra susmayacağız. Bizimle beraber yaşayan bütün vatandaşlar artık Türkçe konuşacaklar*”¹⁶ sözleriyle ortaya koyuyordu. Artık yeni rejim herkesin Türkçe konuşmasını bir zorunluluk görüyordu. İnönü’nün bu sözleri Milli Türk Talebe Birliği’nin Türkçe’yi halka açık yerlerde, konuşulan tek dil haline getirmeyi amaçlayan bir kampanya başlatmasına zemin hazırladı.¹⁷

Bu çalışma da, Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan süreçte, yeni rejimin belirlediği ve bir devlet politikası haline getirdiği ulus-devlet inşası veya bir başka ifadeyle Türk etnik kimliğine dayalı bir yeni bir ulus yaratma hedefini gerçekleştirmek amacıyla ağırlıklı olarak Çukurova bölgesinde yaşayan ve çoğu

¹¹ Okutan, *Tek Parti*..., s. 181.

¹² Akyıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene* ..., s. 287; Aktar, *Varlık Vergisi* ..., s. 130.

¹³ Akyıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*..., s. 287.

¹⁴ 1930’lu yıllardaki Türkleştirme ve Türkçenin umumileştirilmesine yönelik uygulamalar için bkz. Soner Çağaptay, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C. 4, İletişim Yayınları, İst. 2002, S. 245- 261; Emre Arslan, “Türkiye’de İrkçilik” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C.4, İletişim Yayınları, İst. 2002, s. 409-426; Füsün Üstel “Türkiye Cumhuriyeti’nde Resmi Yurttaş Profiline Evrimi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C.4, İletişim Yayınları, İst. 2002, s. 275-283.

¹⁵ Aktaran, Sadoğlu, *Türkiye’de Ulusçuluk*..., s. 287.

¹⁶ Aktaran Çağaptay, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliği...”, *Milliyetçilik*, C. 4, s. 260.

¹⁷ Çağaptay, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliği...”, *Milliyetçilik*, C. 4, s. 260.

Arapça konuşan ve rejimin 1930'larda kabul ettiği yeni Türk Tarih Tezi çerçevesinde "Etili Türkler" olarak gördüğü unsurların Türkçe konuşmalarını sağlamak üzere CHP Hars Komitaları adıyla teşkil ettiği örgütün yapısı ve çalışmaları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

CHP HARS KOMİTALARININ KURULUŞU VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Kamuoyunda, CHP Hars Komitaları'nın kurulması ile ilgili düşünce, ilk kez olarak Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından 9 Mart 1937'de Adana Halkevi'nde yaptığı konuşma sırasında dile getirildi¹⁸. Anayasada yapılan son değişiklikler ve altı ilkenin anayasa dahil edilmesi münasebetiyle kamuoyunu bilgilendirme kapsamında 9 Mart 1937'de, Adana Halkevi'nde tertip edilmiş olan toplantıda Şükrü Kaya Bey, "Birçok tecrübelerden sonra altı umdenin, memleketimizin bünyesine en uygun prensipler olduğu görülmüştür." sözleriyle altı ilkenin önemine vurgu yaptıktan başka, özellikle milliyetçilik ilkesi ile ilgili açıklamaları esnasında, memlekette *dilek* itibariyle olmamakla birlikte din bakımından ayrılık gösteren bazı vatandaşların bulunduğu ırk, tarih ve kültürel bakımlardan Türk¹⁹ oldukları halde sürekli ve yabancı tesirlerin ve mezhep davalarının tesiriyle yabancı bir dil (Arapça'yı kast ederek) konuşan bu vatandaşların ağırlıklı olarak Çukurova bölgesinde yaşayan "Alevi Türkler" olduğu hususlarına dikkat çekmiştir.²⁰ Özellikle, tarihî süreçte sünnî hacıların ve kadıların olumsuz tutumlarından dolayı, mezhep ayrılığının bu "Türk Alevileri"ni büyük Türk Camiası'ndan uzaklaştırdığını ileri süren Şükrü (Kaya) Bey gerek Lazkiye, gerek Hatay ve gerekse Çukurova'da yaşayan Alevilerin "öz Türk" olduklarına da vurgu yaptıktan başka Çukurova Alevilerinin Türklüğü ile ilgili olarak "Nitekim Akkoyunlu, Karakoyunlu aşiretleri gibi Türk oldukları halde Türkçe konuşmayan Türk hükümetler vardır. Bu Türkler bazı uzun süren yabancı temasların neticesi olarak lisanlarını unutmuşlar ve Arapça öğrenmişlerdir. Hatta bugün konuştukları dilin yarısı Türkçe'dir. Bizim soyadını kabul etmediğimiz zamanlarda bile onların aile adlarının öz Türkçe olduğunu görürüz. Çukurova Alevilerinin Türklüğünü isbat edebilecek bürhanların fevkinde ve en önde geleni kendilerinin hissen de Türk olmalarıdır. En karanlık günlerimizde millî mücadelede onların büyük Türk kütlesi ile beraber mücadeleye karşı kan dökmüş oldukları da bunu pek âlâ isbat eder. Bu hal onların Türklüğünü şüphe götürmez bir şekilde or-

¹⁸ *Ulus*, 10 Mart 1937, no: 5607, s. 1.

¹⁹ Kemalist rejim 1930'larda kabul ettiği yeni Türk Tarih Tezi çerçevesinde Anadolu'da, bronz çağından ve Hititler'den başlayıp Selçuklulara kadar uzanan fasılasız bir Türk varlığı olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Çağaptay, "Otuzlarda Türk Milliyetçiliği.....", *Milliyetçilik*, C. 4, s. 248.

²⁰ B. Şükrü Kaya'nın Adana Halkevindeki Mühim Nutku, *Ulus*, 10 Mart 1937, no: 5607, s. 6.

taya koyan bir unsurdur..." hususlarını dile getirmiştir.²¹ Burada dikkati çeken bir husus, cumhuriyet döneminde ulus-devleti oluşturma çabalarında özellikle *Millî Mücadele* unsurunun önemli bir rol oynadığıdır. Gerçekten de Cumhuriyet'in ulus-devletinde *Millî Mücadele* adeta bir maya teşkil etmiştir. Bu aynı zamanda Cumhuriyetin oluşturmaya çalıştığı ulus-devletin niteliğini göstermesi bakımından da oldukça dikkat çekici bir husustur. Ayrıca, Çukurova Alevilerinin Türklükten uzaklaşıp özellikle Arap kültürünün altına girmelerini "*saltanat devrinin kötü ve yobaz zihniyeti*"ne bağlayan Şükrü Bey, genç Cumhuriyet'in "*millîcilik ve halkçılık*" anlayışına aykırı olan bu durumun ortadan kaldırılması yolunda her şeyi yapmaya mecbur olduğunu dile getirmek suretiyle bölge ile ilgili atılacak adımların da ilk sinyallerini veriyordu.²²

Dahiliye Vekili Şükrü Bey'in sözleri, toplantıda bulunan ve özellikle Çukurova Alevilerinden olan şahıslar üzerinde derin tesirler yaratmıştır. Şükrü Bey'in nutkundan sonra söz alan Alevi Türklerinden Dr. Salim (Serçe) Bey, "*Alevi Türklerin büyük Türk camiasından*" hiçbir zaman ayrı kalmamış olduğunu, Çukurova Alevilerinin Yemen'de, Havran'da Türklerle yan yana savaşıyor kan döktüğünü ve bu esnada hiçbir Çukurovalı Türk'ün ne oralarda kaldığını, ne de Türk varlığına karşı koyan yabancılara karşı silahını seve seve kullanmaktan kaçındığını, bu gücü de Türklük duygusundan aldıklarını ve nitekim Millî Mücadele yıllarında işgalcilere karşı farklı hareket etmediklerini, oldukça "*duygulu*" sözlerle dile getirmiştir.²³

Nitekim, 9 Mart 1937 tarihli Adana Halkevi'nin bu toplantısı sonucunda şu kararlar alındı:

Ana dili Türkçe'den başka dil konuşan Türklerin yalnız Türk dili konuşan kardeşlerinin medenî ve kültürel seviyelerine yükseltilebilmeleri amacıyla parti ve ona bağlı halkevlerinin sürekli ve müessir müzaheretleri içinde çalışacak tamamen özel faal heyetler teşkil edilecektir.

Seyhan ilinin yalnız merkez kazasında bir kaza komitesi oluşturulacak.

Bir kaza komitesinin bağlı olacağı yerde bir de vilayet komitesi yapılacaktır. Bu komiteye Seyhan mebusları da doğal üye olarak dahil olacaklardır.

Vilayet komiteleri Ankara'da kurulacak merkez komitesine bağlanacaktır.²⁴

²¹ *Ulus*, 10 Mart 1937, nr: 5607, s. 6.

²² *Ulus*, 10 Mart 1937, nr: 5607, s. 6.

²³ *Ulus*, 10 Mart 1937, nr: 5607, s. 6.

²⁴ *Ulus*, 10 Mart 1937, nr: 5607, s. 6.

Hars Komitalarının temelini teşkil eden bu kararlar aynı zamanda söz konusu teşkilat ile ilgili hazırlanmış olan talimatnamenin de özünü oluşturmuştur. Ayrıca bu kararlar ilk hars komitesi olan Adana Hars Komitesi ve onun bağlı olduğu Seyhan Hars Komitesi'nin de temeli olacaktır. CHP'nin, ulus-devlet inşası sürecinde önemli uygulamalarından biri olan Hars Komitaları ulusal basında da geniş yankı bulmuştur. Söz konusu uygulamayı, "*Türkçeden başka dil konuşan vatandaşlar*" başlığıyla ilk sayfadan duyuran, dönemin önde gelen gazetelerinden *Cumhuriyet*, Şükrü Kaya'nın Adana Halkevi'ndeki nutkuna geniş yer verdikten başka, CHP'nin esaslı bir program çerçevesinde çalışarak, söz konusu vatandaşların hars sahasında diğer Türk kardeşleri derecesine getirileceği hususuna dikkat çekiyordu.²⁵ Dönemin önemli gazetelerinden bir diğeri olan *Ulus* ise, 14 Mart 1937 tarihli sayısında söz konusu uygulama ile ilgili olarak Falih Rıfki Atay'ın "*Türkçe Konuşma*" başlığıyla kaleme aldığı yazısına gazetenin başköşesini ayırmıştır.²⁶ Falih Rıfki Bey, söz konusu yazısında, partinin Türkçe bilmeyen vatandaşlar ile ilgili düşündüğü tedbirlerden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirdikten başka, sorunun temelini "... *Türkiye'de Türkçe konuşmamak yoktur. Türkçe konuşmamamak vardır.*" cümleleriyle satır arasında bir ihmâl olarak açıklamaya çalışmıştır.²⁷ Atay'a göre, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Müslüman unsurlar arasında dahi Türklerin en az "*menfaat*" sahibi olduklarını, bunun neticesi olarak "*öz be öz Türk*" olanların kendilerini "*Araplaştırdıkları*" veya "*Kürtleştiklerini*" ileri sürerek, Osmanlı devlet teşkilatında, özellikle imparatorluğun merkezî saray teşkilatında görevlilerin çoğunun Arap veya Arnavutlar'ın teşkil ettiklerini, hatta meşrutiyet döneminde âyan atanan birçoğunun Türk olmadığı hususlarına dikkat çekmiş bu suretle devlet yönetiminden uzak tutulmuş olan bazı Türk unsurların bundan dolayı dillerini unuttuklarına vurgu yapmıştır.²⁸

Burada dikkat çeken bir husus, gerek Adana Halkevi'nde yaptığı konuşma gerekse ulusal basının önde gelen yazarlarının kaleme aldığı yazılarda, "*Türk unsurunu dışlama esasına dayalı Osmanlı yönetim anlayışının bölgede yaşayan Türklerin Türklüklerini yitirmelerine yol açtığı*" yönündeki yaklaşımlardır ki, bu aynı zamanda ileride Hars Komitaları'nın propagandalarının da temelini oluşturacaklardır.

Mart 1937'den itibaren oluşturulan ve hayata getirilen CHP Hars Komitaları için, kuruluş amacını, teşkilat yapısını, vazifelerini ve çalışma şeklini içe-

²⁵ *Cumhuriyet*, 11 Mart 1937, sayı 4605, s. 1.

²⁶ *Ulus*, 14 Mart 1937, no: 5611, s. 1.

²⁷ Falih Rıfki Atay, "*Türkçe Konuşma*", *Ulus*, 14 Mart 1937, no: 5611, s. 1.

²⁸ Falih Rıfki Atay, "*Türkçe ...*", *Ulus*, 14 Mart 1937, no: 5611, s. 4.

ren toplam 32 maddelik bir talimatname hazırlanmıştır.²⁹ *Cumhuriyet Halk Partisi Hars Komitaları Talimatnamesi* adını taşıyan bu talimatnameye göre, Hars Komitaları, kendi başlarına bağımsız hareket eden birer cemiyetten ziyade, CHP ve önemli kuruluşu Halkevleri'nin himaye ve bilgisi dahilinde çalışmak üzere kurulmuş, mahallî ihtiyaçlar göz önüne alınarak, sadece belli yerlerle sınırlı bir kültür sahası dahilinde görevli birer hars heyetleridir³⁰. Söz konusu heyetler faaliyetlerini kuruldukları yerlerde bulunan CHP veya Halkevi binalarında kendilerine tahsis edilecek odalarda yürüteceklerdi.³¹

Hars Komitaları, Tarsus, Mersin, Adana kaza merkezî ile İçel ve Seyhan Vilâyet merkezleri ve Ankara'da teşkil edilmişlerdir.³² Kaza merkezlerinde kurulan Kaza Hars Komitaları idarî açıdan Vilâyet Hars Komitalarına; Vilâyet Hars Komitaları ise Ankara'da teşkil edilen Merkez Hars Komitesi'na bağlıydılar.³³ Üye sayısı en fazla 31, en az 27 kişiden ibaret Kaza Hars Komitaları ile, üye sayısı en fazla 11, en az 7 kişiden ibaret Vilâyet Hars Komitalarına seçimler buldukları vilâyetin CHP yönetim kurulu tarafından Merkez Hars Komitesinin üye sayısı ve seçimleri ise CHP Genel Sekreterliği tarafından belirleniyordu.³⁴ Talimatnameye göre, 18 yaşını bitirmiş, halk tarafından "*fena tanınmamış*", bilgi ve çalışmalarından istifade edilebileceğine inanılan her Türk, komitalara üye olarak seçilebilecekti³⁵.

Hars Komitalarının kuruluş gayesi, talimatnamede, ana dillerini (Türkçe) "*düzgün konuşamayan Türklerin*" millî kültür seviyesini her bakımdan koruyarak yükseltmek ve yaşadıkları yerlerdeki Türk yurttaşlarıyla olan ailevî ve sosyal durum ve ilişkilerinde daha "*kaynaşık*" bir hal meydana getirmek şeklinde ifade edilmiştir.³⁶ Bu amacı gerçekleştirebilmek için hars komitaları başlıca şu vazifeleri üstlenmişlerdi:

Mahalle ve köylerde ilkokul kadrolarını genişletmek.

Evlerde, sokak ve çarşılarda, kahve gazino ve benzeri genel ve özel yerlerde anadili Türkçe'yi konuşmayı teşvik etmek.

²⁹ "Cumhuriyet Halk Partisi Hars Komitaları Talimatnamesi", Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), *Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu III. Şube Evrakı, (CHP Kt.1 V. Ş.E.)*, Fon Kodu (F.K): 490.01, Yer No (Y.N): 584.17.3.

³⁰ BCA, *CHP Kh. III. Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.17.3, belge no: 1.

³¹ BCA, *CHP Kh. III.Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.17.3, belge no: 1.

³² BCA, *CHP Kh.,III.Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y. N.: 584.17.3, belge no: 1.

³³ BCA, *CHP Kh., III.Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.17.3, belge no: 2.

³⁴ BCA, *CHP Kh. III.Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y. N.: 584.17.3, belge no: 2.

³⁵ BCA, *CHP Kh. III. Ş.E.*,F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.17.3, belge no: 2.

³⁶ BCA,*CHP Kh. III. Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.17.3, belge no: 3.

Halkı eskiden kalma mezhep ayrılıklarının zararlı tesirlerinden kurtararak “Sünnî” ve “Nusayrî” mezheplerinden olan Türklerin karşılıklı kız alıp veremelerini teşvik etmek.

Türkçe’yi düzgün konuşamayan Türkler’e öz anadilleri olan Türkçe’yi konuşmanın yüksek millî şeref ve menfaatlerinin emrettiği kutsal bir borç olduğunu telkin etmek.

Nusayrî mezhebindeki Türklerin Türk ırkından olduklarını ilmî ve tarihî yayınlar ile öğretmek.

Sırf sünnî mezhebinden olmaması ve Türkçe’yi düzgün konuşamamasından dolayı kendilerine “Arap Uşağı”, “Fellah” ve “Nusayrî” gibi sıfatlar yakıştırılan Türkler için bu kelimelerin kullanılmasını engelleyecek tedbirler almak.

Yayınlarda bulunmak, konferans ve müsamereler tertip etmek, öğretmenler aracılığıyla okullarda çocuklara telkinlerde bulunmak, Türkçe’den başka lehçede konuşan Türk köylerinde Türkçe millî türkü ve destanlar öğretip, söylemeyi âdet edindirmek hususlarında çalışmak.³⁷

Hars Komitaları özellikle Kaza Hars Komitaları yukarıdaki görevleri yerine getirirken köylerde ve mahallelerde propaganda ve telkinler yapacak ve yaratılan cereyanın hızını artırabilmek için gerekirse kendi üyesinden başka diğer yurttaşlardan da istifade edebilecekti.³⁸

Teşkilat yapısı olarak Hars Komitaları, kendi aralarından bir reis, bir reis vekili, bir kâtip, bir muhasip seçerek faaliyetlerini yürütüyordu. Bununla birlikte Merkez Hars Komitasının reis ve sekreterinin seçimi, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri tarafından yapıyordu.³⁹ Bir başkan, bir genel sekreter ve 12 üyesi bulunan Ankara Merkez Hars Komitası şu kişilerden oluşuyordu⁴⁰: Başkan Seyhan Milletvekili Hilmi Uran, Genel Sekreter Balıkesir Milletvekili Örgü Evren, Üyeler : İçel Milletvekilleri Emin İnankur, Ferit Celal Güven, Fikri Mutlu, Hakkı Saydam, Hamdi Onğun ve Seyhan Milletvekilleri Ali Müfit Yeğena, Damar Arıkoğlu, Esra Nayman, Naci Eldeniz, İbrahim Mete, Ömer Biçer, Tevfik Torman. Merkez Hars Komitası’nın üyeleri aynı zamanda milletvekili oldukları bölgenin Hars Komitaları’nda da aza olabiliyorlardı.

Teşkilat yapısı incelendiğinde, Hars Komitaları, CHP’nin parti-devlet anlayışının önemli bir ürünüdür. Sadece sınırlı bir bölgede oldukça özel bir amaç doğrultusunda kurulmuş olan Hars Komitaları, çalışmalarını CHP ve onun

³⁷ BCA,CHP Kh. III.Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:584.17.3, belge no: 3-4.

³⁸ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:584.17.3, belge no: 4.

³⁹ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:584.17.3, belge no: 5.

⁴⁰ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:584.14.1, belge no: 1.

Cumhuriyet dönemi yeniliklerinin geniş halk kitlelerine benimsetilmesi amacıyla teşkil ettiği Halkevleri bünyesinde yürütmüştür.

HARS KOMİTALARININ ÇALIŞMALARI

CHP Hars Komitalarının çalışmalarını, faaliyet sahası açısından iki kısımda incelemek mümkündür. Birincisi, Seyhan vilâyet Hars Komitesi ve faaliyet sahası içinde teşkil edilmiş olan Adana Merkez Hars Komitesi. İkincisi ise, İçel Vilâyet Hars Komitesi ile ona bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Tarsus ve Mersin Kaza Hars Komitaları'dır. Coğrafya olarak Çukurova bölgesini ihtiva eden Hars Komitalarının çalışmaları hakkında söz konusu teşkilatın kuruluş talimatnamesinde⁴¹ de belirtildiği üzere önceleri üç ayda daha sonraları ise altı ayda ve yıllık olarak Ankara'daki Merkez Hars Komitesi'na gönderdikleri raporlardan ayrıntılı bilgiler edinmekteyiz.

Aşağıda ele alıp incelediğimiz Hars Komitalarının faaliyetleri ile ilgili bilgiler, bu çalışma raporlarına dayandırılmıştır.

1. SEYHAN VİLÂYET HARS KOMİTASI

12 Mart 1937'den itibaren teşkilatını tamamlayıp faaliyetlerine başlayan Seyhan Vilâyet Hars Komitesi şu kişilerden oluşmaktaydı: Başkanı Seyhan Valisi ve aynı zamanda CHP İl Başkanı Tefik Hadi Baysal, başkan yardımcısı Mehmet Fuat Diblan, sekreter aynı zamanda *Türksözü* gazetesi yazı işleri müdürlüğü görevini yürüten Nevzat Güvan ve muhasip üye olarak Emin Semre Dolunay Beyler'di. Bunlardan başka Komitanın, 8'i milletvekili, biri belediye başkanı, biri avukat, biri doktor ve biri de serbest meslek sahibi toplam 12 kişiden oluşan üyeleri mevcuttu.⁴² Bundan hareketle Seyhan Milletvekillerinin aynı zamanda Vilâyet Hars Komitesi'nin da doğal üyesi olduğu anlaşılmakta-

⁴¹ CHP Hars Komitaları Talimatnamesi'nin 31 ve 32. maddeleri komitaların çalışma raporları ile ilgili olup şu hususları içermektedir: "(Madde 31) : Kaza Komitaları çalışmalarını ve bundan elde edilen maddî ve manevî neticeleri her üç ayda bir mufassal bir raporla vilâyet komitalarına bildirirler. (Madde: 32) Vilâyet Komitaları Kaza Hars Komitalarından alacakları üç aylık çalışma raporlarını zamanında alıp Merkez Hars Komitesine gönderirler. Merkez Hars Komitesi üç aylık çalışma raporlarından çıkaracağı malumat ve edineceği kanaatleri Parti Genel sekreteri'ne arzeder ve icap eden direktifleri alır." Bkz. BCA,CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:584.17.3, belge no: 5.

⁴² Seyhan Vilâyet Hars Komitesi üyeleri şunlardı: Dr. Bahri Erkan, İsmail Sefa Özler, belediye Başkanı Turhan Cemal Beriker, avukat Fahri Uğurlu, Milletvekilleri Ali Münif Yeğena, Damar Ankoğlu, Esmâ Nayman, Gr. Naci Eldeniz, Hilmi Uran, İbrahim Mete, Ömer Biçer, Tefik Tarman. bkz. BCA,CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:583.11.1, belge 37.

dır. İdarî kadro dikkatle incelendiğinde Vilâyet Hars Komitesi mensuplarının, daha çok bulunduğu bölgenin elit tabakası arasından seçildiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, Vilâyet hars Komitesi'nin bir alt kademedeki organı olan Adana Merkez Kaza Hars Komitesi'nin ise gerek başkanı ve gerekse diğer üyelerinin çiftçi, doktor, tüccar, fabrikacı, manifaturacı, kimyager, kozacı, mühendis, gazeteci, ticaret odası başkanı, defterdar gibi meslek itibarıyla toplumun daha geniş kitlelerini temsil ettiğini görmekteyiz.⁴³

Seyhan Vilayeti ve Adana Merkez Kazası Hars Komiteleri kuruluşlarını tamamladıktan hemen sonra faaliyetlerini yürütmek amacıyla Propaganda, Konferans, İrsat ve İkaz adlarıyla kendi üyeleri arasından çeşitli çalışma gurupları oluşturmuşlardır.⁴⁴ Oluşturulan bu çalışma guruplarıyla Hars komiteleri özellikle, Arapça konuşan yurttaşların yaşadığı mahalle, köy ve şehir içindeki dükkan ve mağazalarda yoğun bir propaganda faaliyetine girişmişler bu çerçevede halka Türkçe konuşmalarını teşvik edici beyanname dağıtmışlardır. Seyhan Vilâyet Hars Komitesi tarafından dağıtılan beyanname, saltanat devrinde cereyan eden mezhep kavgalarının bir sonucu olarak Çukurova'da "Türklük" "Fellahlık", "Nuseyrîlik" gibi bir ayrılığın mevcut olduğu fikrinin halkın zihnine yerleştiği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine hâkim olan zihniyetin bu ayrılığı yüzyıllarca besleyerek büyüttüğü ve yaşattığına vurgu yapıldıktan başka, saltanat devrinin miras bıraktığı bütün "kötülükleri" birer birer ortadan kaldıran Cumhuriyet idaresinin şimdi ise bu "büyük" ve "millî" davaya el koyduğu ifade ediliyordu.⁴⁵ Beyanname, ayrıca, Alevî, Fellâh ve Nuseyrî gibi adlandırmaların birer iftira olduğu, bu suretle "öz Türk" oldukları inkar edilemez bir gerçek olan söz konusu yurttaşların büyük Türk camiasından ayrı adeta bir azınlık gibi gösterilmeye çalışıldığına da vurgu yapıldıktan başka "... millî sevinçlerimizi olduğu gibi, millî ızdıraplarımızı da bizimle paylaşmak, mes'ut günlerimizde olduğu gibi karanlık günlerimizde de bizden ayrılmamış olmak suretile damarlarında dolaşan asil Türk kanını bütün açıklığı ile ispat etmiş olan bu insanlara Arap, Fellâh, Nuseyrî gibi iftiraları lâıyk görmenin millî bir

⁴³ Adana Merkez Hars Komitesi şu kişilerden oluşuyordu: Başkan Kasım Ener (Çiftçi), Başkan vekili Dr. Salim Serçe, sekreter Salih Zeki Buğay (tüccar), Muhasip Ekrem Gürsel (kültür direktörü); Üyeler: İsa Şakir Fabrikacı (fabrikacı), Ragıp Sebici (çiftçi), Dr. İsmail Hakkı, Mürşit (fabrikacı), Salih Zeki (buğday tüccarı), İsmail Burdur, Basri Arsay (Eczacı), Naci Güvercin (tuhafiyeci), Süleyma Fikri Özerdil (Manifaturacı), İbrahim Boğa (tüccar), Abdurrahim Kartumoğlu, Tahir Pamukçu (Çiftçi), Ziya Kurttepe (Manifaturacı), İsmail Hakkı (diş doktoru), Abit Muhtaroglu, Kerim Uluscutürk, Mustafa Refik Gölek (kimyager), Kâmil (eski defterdar), Cevat Dıblan, Mustafa Zihni (pamuk tüccarı), Hilal Şaban (kozacı), Süleyman Kirmen (çiftçi), Mahmut Barlas (gazeteci- Yeni Adana), Yalman Yalğın (müze müdürü), Nuh Naci Yazgan (fabrikatör), Taha Toros (Adana Ticaret Odası Başkâtibi), bkz. *BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.11.1, belge : 37-38.*

⁴⁴ *BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:583.11.1, belge no: 99.*

⁴⁵ *BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.11.1, belge no: 101.*

ayıp, millî bir günah olduğunu anlamak zamanı artık gelmiştir. Karışık bir Arapça konuşan bu kan ve yurddaşlarımızın Türkçeden başka bir dil konuşmaları da artık kendileri için millî bir suç olur. Binaenaleyh Arapça konuşan bu ırktaşlarımızın biran evvel bu itiyaddan vazgeçerek öz ana dilleri olan Türkçe konuşmağa başlamaları kendileri için millî bir vazifedir.” sözleriyle Türkçe konuşmanın millî bir vazife olduğu dile getiriliyordu.⁴⁶ Beyanname, söz konusu mezhep farklılıklarının nedeninin Osmanlı yönetim anlayışı olduğuna yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Zira yeni rejim, ulus-devlet inşası sürecinde uyguladığı politikalarda “Osmanlı karşıtlığı” imgesine sıkça yer vermiştir.

Hars Komitaları, beyanname dağıtmaktan başka, Propaganda ve İrşat grupları vasıtasıyla her gün çarşı, pazar, mahalle ve köyleri dolaşarak telkinlerde bulunmuşlar, özellikle, “Etili Türkler”in toplu olarak yaşadığı mahalle ve köylerden halkın ileri gelenlerini ayrı ayrı partiye (CHP) davet ederek bizzat görüşmeler tertip etmişler ve bu suretle “millî dava” olarak gördükleri Türkçe konuşma meselesi hakkında halkı aydınlatmışlardır. Nitekim bu çerçevede 28 Mart 1937’de İsmet Kız Enstitüsü’nde “Etili Türkleri” hakkında bir konferans tertip edilmiştir.⁴⁷

6 Mart 1938’de CHP Genel Sekreterliği’ne sunulan ve Hars Komitaları’nın bir yıllık faaliyetlerini içeren rapor incelendiğinde Çukurova’da yaşayan ve ekseriyetle Arapça konuşan vatandaşların Türkçe konuşmalarını sağlamak amacıyla kurulmuş olan Hars Komitaları’nın bir yıl gibi kısa bir süre zarfında önemli bir yol kat ettiği görülmektedir. Buna göre Mart 1937-Mart 1938 tarihleri arasında, mevcut devlet okullarının yanında, Adana şehrinde 16’sı kadınlara ve 17’si erkeklere olmak üzere toplam 33 adet *Ulus Dershanesi* açılmış ve bu okullarda 738’i kadın, 804’ü erkek olmak üzere ilk etapta 1642 Etili Türk yurttaş öğrenim görmüştür.⁴⁸ Ayrıca bu okullarda okuyan ve yoksul olan yurttaşlara, bölge Hars Komitalarınca defter, alfabe ve kalem gibi kırtasiye yardımıyla da bulunulmuştur.⁴⁹ Arapça konuşan yurttaşlara Türkçeyi öğretmek ve Türkçe konuşmalarını sağlamak görevini üstlenmiş olan Hars Komitaları’nı bunu gerçekleştirmek yolunda teşkil ettikleri en önemli eğitim kurumu olan *Ulus Dershaneleri*’ne, görülen fayda ve dersanelere karşı halkın gösterdiği ilgi dikkate alınarak, 1 Şubat 1938’de mevcutlarına ilaveten 54 adet daha ilave edilmiştir. Ayrıca bu dersanelere arzularıyla gelecek 4-7 yaş gurubu kız ve erkek çocuklara Türkçe ve okuma öğretilmesi suretiyle, kanunen 8 yaşında devlet okullarına gitme

⁴⁶ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.11.1, belge no: 101.

⁴⁷ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.11.1, belge no: 99.

⁴⁸ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.13.1, belge : 51.

⁴⁹ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.13.1, belge : 51.

mecburiyetinde olan, bununla birlikte yaşadıkları sosyal ortamdan dolayı Türkçeyi öğrenme güçlüğü içinde bulunan Etili Türk çocuklarının resmî okullara başlamadan evvel Türkçeyi öğrenme ve konuşma imkanı sağlanmıştır.⁵⁰ Bundan başka, Arapça konuşan Bahçeköy, Yalmanlı ve Kırmızıdam köylerinde Hars Komitaları'nın yardım ve gayretleriyle birer ilkokul açılmış, 1938-1939 çalışma yılında olmak üzere, bu köylere ilaveten 4 köyde daha ilkokul açılmasına karar verilerek gerekli alt yapı çalışmaları tamamlanmıştır.⁵¹

6 Haziran 1938'de Seyhan Vilâyeti Hars Komitesi tarafından CHP Merkez Hars Komitesi'na gönderilen raporda⁵², Ulus Dershaneleri'nin "iyi" neticeler verdiği belirtildikten başka, Seyhan Vilâyeti dahilinde komitanın yardımlarıyla okul inşa edilmesine karar verilen Eti köyleri bildirilmiştir. Buna göre, Ceyhan'a bağlı Sâdiye, ve Adana'ya bağlı Mürseloğlu, Dörtağaç, Adasokağı, Mirza Çelebi, Bebeli ve Dervişler köylerinde 1938-1939 çalışma döneminde ilkokul yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Ulus okullarına ilaveten vilâyet dahilinde ziraat ile meşgul olan Eti köylerinde turfandacılık ve fenni ziraat kurslarının açılması da Vilâyet Hars Komitesi'nin 1938 yılı çalışma programına dahil edilmiştir. Söz konusu raporda, ayrıca, Seyhan Vilâyeti Hars Komitesi'nin 1938 yılı ihtiyaç bütçesi de üç veya dört köyde yapılacak ilkokul inşaatına yardım karşılığı olarak 12.000 lira, şehirde, köylerde açılacak Ulus Dershaneleri ve Ziraat kursları için öğretmen ücreti ve kira bedeli olarak 3600 lira, Ulus Dershaneleri'nin aydınlatma ve kırtasiye masrafı olarak 1000 lira, Etili fakir öğrencilerin yeme ve giyme masrafları olarak 1000 lira, köylerde Ulus Dershaneleri'ni teftişe memur müfettişlerin harcırahı, neşriyat, propaganda, evleneceklere yardım türünden masraflar için 3500 lira olmak üzere toplam 21.500 lira olarak tespit edilmiş ve komitanın faaliyetlerini yapabilmesi için söz konusu meblağın Hars Komitesi emrine tahsisi hususu da dile getirilmiştir.⁵³

Bu çerçevede, Seyhan Vilâyet Hars Komitaları'nın çalışmalarını yürütmeleleri amacıyla merkezden 1937 yılı için 10.857 lira 17 kuruş; 1938 yılı için ise 17.000 lira olmak üzere toplam 27.857 lira 17 kuruş tahsis edilmiştir.⁵⁴ Söz konusu meblağın, Seyhan Vilâyeti ve Adana Merkez Kaza Hars Komitaları'nın 1937-1938 yılı çalışma programında şu şekilde sarfı kararlaştırılmıştır:⁵⁵

22.642 Lira 80 kuruş : Okul inşaatı, istimplâk ve okul tesisatı.

⁵⁰ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.13.1, belge : 51.

⁵¹ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.13.1, belge : 51.

⁵² BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 13.

⁵³ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 14.

⁵⁴ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 1.

⁵⁵ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 1.

3.500 Lira Ulus Dershaneleri; 500 Lira fakir Etili öğrencilerin giyecek, yiyecek ve kamp yardımı olarak 1214 Lira 37 kuruş ise neşriyat, propaganda ve evlenme yardımı gibi işlerde.

Hars Komitaları özellikle propaganda ve neşriyat yönündeki çalışmalarını oldukça geniş çapta yürütmüştür. Hars Komitesi ajanları, gezi kollarıyla propaganda, kadın gezi kollarıyla propaganda, okul aralarında gezi kollarıyla propaganda, oyun bahçeleriyle propaganda, sinema ve müsamerelerle propaganda komitalarının en sık başvurdukları usuller olmuştur.⁵⁶ Neşriyat sahasında ise merkezden gönderilen gazetelerin ücretsiz olarak Eti köylerinde dağıtılması, okuma odalarının yaygınlaştırılması günlük gazeteler ve Halkevi mecmualarında ilgili yazılar yazılması, Halkevi radyosuyla yayın, gramofon plaklarıyla neşriyat ve Eti Türkleri ile ilgili orijinal çalışmaların bastırılması gibi yöntemlere başvurulmuştur.⁵⁷ Nitekim Seyhan Vilâyeti Hars Komitesi üyelerinden Taha Toros tarafından kaleme alınan "*Çukurova'da Etili Halk Şairleri*" başlıklı kitap komite tarafından bastırılıp Etili yurttaşlara ücretsiz olarak dağıtılmıştır.⁵⁸ Söz konusu kitabın "*Başlarken*" kısmında yer alan "*Çukurova'da Hars Meselesi*" başlıklı yazı Etili Türklerle yönelik tam bir propaganda metni niteliği taşımaktadır. "*Büyük bir dava peşindeyiz...*" cümlesiyle başlayan yazıda Osmanlı Saltanatı'nın "*yıkıcı*" Cumhuriyetin ise "*yapıcı*" olduğu belirgin bir biçimde vurgulandıktan başka yüzyıllardır "*yersiz*" mezhep farklılığı ve saltanat idaresinin beceriksizliği yüzünden farklı, yabancı gibi algılatılan Etili Türkler ile ilgili olarak "... *Davayı ele alalım. Çukurova'da bulunan bu 60 bin kişi neden bizden değildir? Yan yana evlerde otururlar, Çukurova'nın yakıcı güneşinden zekâ, verimli topraklarından hayat ve baharlı havasından haz alırlar da yine birbirlerine yabancı kalırlar ve yabancı sayılırlar?*" cümleleriyle Etili Türklerin dışlanmışlığına dikkat çekilmiştir. Yer yer Cumhuriyete ve onun getirdiklerine övgü yapılan yazıda, "... *Tekke ve zaviyelerin İmparatorluğun ve Hilafetin ardı sıra uçuruma yuvarlanmasından sonra mezhep ve itikatların ilk zamanda insanları birbirine bağlayan bir bağ iken bilâhare topluluğu parçalayan ve ona nifak sokan bir kudret şekline girdiği artık anlaşılmıştır. Bugün Türkiye vatandaşlığını izah eden Türk kanı ve Türk milliyetidir. Parti programımızda Millet: (Dil,kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyâsî ve içtimâî bir bütün) olarak izah ve kabul edilmiştir. Dil, kültür ve ülkü birliği onun milletin unsurlarıdır. Bizim Çukurova'da tekâmül ve takviyesine çalıştığımız ana meselede milletin mühim bir unsuru olan dil meselesidir. Üzerinde çalıştığımız kütle ülkü birliğini her zaman birlikte muhafaza etmiştir. Bu küttele terdi eden yegâne ana çatı lisanıdır. Lisan cemiyeti her safha-*

⁵⁶ BCA,CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 2.

⁵⁷ BCA,CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 3.

⁵⁸ BCA,CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 26.

sında bünyenin ve harsın yürüyen ve yaşayan bir vasıtası olduğu için bu işe bütün ciddiyetimizle sarılmış bulunuyoruz.” cümleleriyle Cumhuriyet rejiminin millet ve milliyetçilik anlayışı ortaya konularak, ulus-devletin en önemli unsurlarından dil birliğine ve gerekliliğine vurgu yapılmıştır.⁵⁹ Hars Komitaları evlenme işlerine de büyük önem vermiş bu çerçevede Oğuzlar ile Etili Türkler arasında yapılacak olan evlenmeleri teşvik ederek ayrıca her evlilik başına 50 Lira para yardımında bulunmuştur.⁶⁰

Seyhan Vilâyeti Hars Komitesi'nin bilgisi dahilinde faaliyet gösteren Adana Merkez Kaza Hars Komitesi de çalışmalarını irşat ve tenvir, ulus okulları, okul yapımı, neşriyat, evlenmelere yardım şeklinde yürütmüştür. Komita, irşat ve tenvir alanındaki çalışmalarını dört kısma ayırmıştır. Buna göre: Komita ajanları ile çarşı ve pazar yerlerinde; gruplar halinde Eti Köy ve mahallelerinde; sinema ve müsamerelerde ve bayan yardımcı kollarıyla gezilerde olmak üzere komita dört kısımda faaliyetlerini yürütmüştür.⁶¹ Irşat ve tenvir çalışmalarında geziler etkin rol oynamıştır. Özellikle ortaokul öğrencilerine yönelik olarak düzenlenen gezilere birer doktor da katılmış ve geziler esnasında halk ücretsiz olarak muayene edildikten başka hastalara bedava ilaç verilmiş ayrıca gezilerde dil ve millet konuları üzerinde konuşmalar yapılarak halk aydınlatılmaya çalışılmıştır.⁶² Adana Merkez Kaza Hars Komitesi tarafından özellikle, Kız Lisesi öğrenci ve öğretmenlerinin Gübe Köyüne, Erkek Öğretmen Okulu'nun Hıdırlı Köyü'ne yaptıkları geziler oldukça etkili olmuştur.⁶³ Bundan başka, sadece münevver Etili bayanlarla bayan öğretmenlerden oluşan Bayan Kolları, Eti mahallelerini ziyaret ederek ev ev dolaşp halka, Türk oldukları ve Türkçe konuşmaları gerektiği hakkında konuşmalar yapmışlardır.⁶⁴ Bu arada halka ücretsiz sinema gösterisi imkanı tanınmış, ayrıca müsamerelere katılmaları sağlanarak bu suretle irşatta bulunulmuştur.⁶⁵ Adana Merkez Kaza Hars Komitesi, neşriyat sahasında da önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu çerçevede komita, merkezden gönderilen “Yurd” gazetelerini Eti köy ve mahallelerinde ücretsiz dağıtmış, Eti köylerinde birer okuma odası açarak, bu odalara değişik gazeteler alınabilmesi maksadıyla köy bütçelerine para koydurmuştur. Ayrıca okuma odalarına gerek Halkevinden teberru suretiyle gerekse Komita tarafından satın alınmak suretiyle kitaplar temin edilmiştir. Bu arada

⁵⁹ BCA,CHP Kh.III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 30

⁶⁰ Hars Komitaları tarafından “Eti ve Oğuzlar Arasında Evlenme Çizelgesi” adıyla ayrıca belgeler tanzim edilmiştir. Bkz:BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 8-9.

⁶¹ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 27.

⁶² BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 27.

⁶³ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 28.

⁶⁴ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 28.

⁶⁵ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 28.

H. Reşit Tankut'a ait "Nusayrîler ve Nusayrîlik" adlı Türkçe ve Arapça eserler ile Taha Toros'un kaleme aldığı "Etili Şairler" adlı kitaptan 300 adet Komita tarafından satın alınarak Etili köylere ücretsiz olarak dağıtılmıştır.⁶⁶

Adana Merkez Kaza Hars Komitesi etkin bir propaganda teşkilatı oluşturmuştur. Ayrı ayrı kollardan⁶⁷ oluşan Propaganda Teşkilatı, haftanın altı günü (pazar günü hariç) çarşının muhtelif kalabalık pazar ve semtlerinde dolaşarak yurttaşlar arasında Türkçeden başka dil konuşulmaması hakkında uyarı ve irşatta bulunmuştur.⁶⁸

Sonuç olarak Seyhan Vilâyet ve Adana Merkez Kaza Hars Komitaları kuruluşundan hemen sonra çalışmalarını başlatmış, kısa sürede birçok Ulus Dershanesinin açılışını sağlamış, Etili Türklerin yoğun bulunduğu vilâyet dahilinde ilkokullar yapılmasına destek vermiş, özellikle Etili Türkler ile Oğuzlar arasında kaynaşma sağlamak bu suretle söz konusu topluluğun ulus-devlete entegrasyonunu temin etmek yolunda başta propaganda ve neşriyat olmak üzere evlenme işlerine varıncaya kadar geniş çapta faaliyet göstermiştir.

2- İÇEL VİLÂYET HARS KOMİTASI

İçel Vilâyet Hars Komitesi, Merkez Hars Komitesi'nden başka ona bağlı olarak faaliyet gösteren Tarsus ve Mersin Kaza Hars Komitalarından oluşuyordu. İçel Vilâyet Hars Komitesi'nin de, Seyhan Vilâyet Hars Komitesinin teşkilat yapısında görüldüğü üzere idarî kadrosu ve üyeleri vilâyetin önde gelen bürokratları ve İçel mebusları arasından oluşuyordu. İçel Valisi ve aynı zamanda CHP İl Başkanı Rüknettin Nasuhioğlu komitanın başkanlığı görevini yürütürken, başkan yardımcılığını Avukat Bahri Bey, sekreterliği Nuri İmce, aynı zamanda Kültür Müdürü, muhasiplik görevini de Avukat Mahmut Kemal Beyler üstlenmiştir. Bundan başka, Komitanın 5'i milletvekili olmak üzere toplam 13 üyesi bulunmaktaydı.⁶⁹

⁶⁶ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.14.1, belge : 27.

⁶⁷ Adana merkez Kaza Hars Komitesi Propaganda Kolları günlerine göre şu kişilerden oluşuyordu: **Pazartesi:** Salih Zeki Buğay, İsa Şakir Akdoğan, Abdürrahim Buga, Süleyman Kirmen.

Salı : Dr. İsmail Hakkı, Eczacı Basri Arsoy, Eski Defterdar Kâmil, İsmail Gülmen.

Çarşamba: İsmail Burdur, Naci Güvercin, Hulusi Yalman, Kerim Uluscutürk.

Perşembe: Süleyman Özerdil, Ziya Kurttepelî, Emin Dolunay, Mustafa Zihni.

Cuma: Ragıp Sepici, Bilâl Şaban, Kâmil Gülmen, Sabri Berkman.

Cumartesi: Dr. Sâlim Serçe, Ahmet Dolunay, Mahmut Nedim Özkar, Hamit Zait. Bkz. BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.12.1, belge : 131.

⁶⁸ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.12.1, belge : 130.

⁶⁹ İçel Vilâyet Hars Komitesi üyeleri şu kişilerden oluşuyordu: Halkevi Başkanı Mansur Bozdoğan, Ticaret Odası Başkanı Sait Arif, Belediye Reisi Mitat Toroğlu, Türkofis Müdürü Muammer, Dr.

İçel Vilayet Hars Komitesi'nin aksine ona bağlı olarak faaliyet gösteren Tarsus ve Mersin Kaza Hars Komiteleri ise, teşkilât yapısı itibarıyla daha geniş halk kitlelerini ihtiva etmekteydi.⁷⁰ Belediye başkanından öğretmenine, Halkevi başkanından çiftçisine, tüccarından halk şairine oldukça geniş sosyal statüleri içeren Kaza Hars Komitelerinin yapıları itibarıyla Vilâyet Hars Komitelerine göre daha çok halk ile iç içe olduğu söylenebilir. Bu düşünceden hareketle Hars Komiteleri uygulamasından asıl ağırlık merkezinin Kaza Hars Komiteleri olduğu görülmektedir. Özellikle faaliyetler noktasında bu durum çok daha açık bir şekilde kendini göstermektedir.

İçel Vilâyet Hars Komitesi, kurulduğu andan itibaren çalışmalarını daha çok eğitim ve toplumsal hayatın en önemli gereklerinden biri olan evlenme üzerinde yoğunlaştırmıştır. 15 Eylül 1937 tarihinde, İçel Valisi ve aynı zamanda CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı'nun İçişleri Başkanlığı'na gönderilen yazısında, İçel Vilâyet Hars Komitesi emrine olmak üzere gönderilen 10 bin liralık ödenekten 2037 lira 51 kuruşun Mersin'de, 1000 Lirasının Kozanlı ve 1000 Lirasının da Tarsus'ta yapılmakta olan okullara yardım olarak verildiği; ayrıca öğretmen açığı bulunan Adanalıoğlu köyü ve Kozanlı mekteplerine birer öğretmen ilave edildiği; 1000 Liralık bir bütçenin bölgedeki Eti Türkleri ile Oğuzlar arasında gerçekleşecek evliliklere yardım olarak sarf edileceği bildiriliyordu.⁷¹

İçel Vilâyeti Hars Komiteleri'nin değişik tarihlerde CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdikleri çalışma raporlarında gerek İçel Merkez Kaza ve gerekse bağlı Kaza Hars Komitelerinin faaliyetleriyle ilgili oldukça detaylı bilgiler elde edebilmekteyiz. Nitekim 28 Şubat 1938 tarihli İçel Vilâyeti Hars Komiteleri'nin

İsmail Kemal, Kazanlı'dan İbrahim Kurtuluş, Müftü Sıddık, Hacıbey Ömer, ile mebus üyeler Hamdi Onğun, Fikri Mutlu, Emin İnankur, Ferit Celal Güven, Hakkı Saydam. Bkz. *BCA, CHP Kh. III. Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.11.1, belge : 39.

⁷⁰ Tarsus Kaza Hars Komitesi şu kişilerden oluşuyordu: Başkanı Belediye Reisi Muvaffak Uygur, Başkan Vekili Çiftçi Cevat İrsal, Sekreter Halk Şairi Cudi Aykaç, Muhasip öğretmen Etem Onğun, ve üyeler Arzuhalcı Mustafa Canbulat, çiftçi Yasin Altuğ, tüccar Sabit Çavuşoğlu, Halkevi Başkanı Fikri, öğretmen İsmet Öztürk, Seyfi Öğretmen, İl Genel Meclis Üyesi Mahmut Saip, elektrik şirketi müdürü Ali Emin Özberk, kırtasiyeci Abdurrahman Raşit, İl Genel Meclisi Üyesi Mustafa Karacaaslan, çiftçi Burhan Kemal, Belediye Azası Mustafa Gündoğdu, fabrikada memur Asaf Çiftçiöğlü, Karafakılı Ali Yıldırım, Süleyman Mürşitoğlu, Mahalle Mümessili Ahmet Hidayet Bilgin, tüccar Abdülkerim Dağlıoğlu, Dr Cemil Çiftçi, Salih Şanlı, bahçeci Tahsin Bayrı, Abdülkadir Yıldır, kozacı Bilâl Şaban, Çiftçi Süleyman Kirmen, mühendis Ziya Akverdi, Çifti Vehbi Necip, gazeteci Mahmut Barlas, müze müdürü Yalman Yalgın, fabrikatör Nuh Naci Yazgan.

Mersin Kaza Komitesi ise şu kişilerden oluşuyordu: Halil Gazali, Fuat Osman, Cemil Eratlı, Asım öğretmen, Cemil Mümessil, Ahmet Çalış, Haliloğlu Süleyman, Eyüpoğlu Salim, Ahmet Emiroğlu, Karacailyas Muhtar Süleyman Sait Çiftçi, Buddur, Vehbi Antakyalı, Ahmet Hallaç, Abdülhamit, Rifat Sinemacı, Veysel Ankol, Necip Mecit, Halil Olguç, Dr. Abdullah, Veli Tevfik, Giritli Fazıl, Bayan Saide Ekrem, Bayan Cemil Eratlı, Bkz : *BCA, CHP Kh. III. Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.11.1, belge : 40-41.

⁷¹ *BCA, CHP Kh. III. Ş.E.*, F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.10.1, belge : 13-14.

faaliyetlerini içeren raporda⁷², biri Mersin’de, biri Kazanlı’da ve üçü Tarsus köylerinde olmak üzere beş okul inşaatının başlatıldığı ve bunlardan Mersin’de yapılan okulun tamamlanarak eğitime başladığı, musikînin hars üzerindeki etkisi dikkate alınarak, bu çerçevede Eti okullarına birer gramofon ile millî türküleri içeren lüzumu kadar plağın satın alınarak ilgili okullara ücretsiz dağıtıldığı, Mersin’deki *Isı Yuva* adlı çocuk yuvasına 14 Etili talebinin alındığı ve bu suretle yuvada çocuklar arasında bir kaynaşmanın temin edildiği, henüz hiçbir okulun bulunmadığı Karaca İlyas Eti Köyü’nde Komita’nın yardımlarıyla bir serbest dershanenin açıldığı; törenlerde, toplantılarda ve millî günlerde Eti Türkleri’nin iştiraklerinin sağlandığı; evlilik işlerine komitaların azami destek verdiği; Eti Türklerinin topluca çalıştıkları fabrika ve saire kuruluşlarda aralarında Türkçe konuşmalarını temin için müessese müdürlerine lazım gelen tebligatların yapıldığı ve bu tebligatlarda Eti Türklerini tezyif edecek ifadelerden kaçınılması ve hatta zamanla “*Etili Türkler*” tabirinin dahi kullanımdan kaldırılmasına dikkat çekildiği belirtiliyordu. Aynı raporda, İmparatorluk devrinin yanlış uygulamaları ve söz konusu toplumu ihmal etmesi gibi nedenlerden dolayı bölgede ortaya çıkan “*İnfirad Sistemi*”nin Cumhuriyet Hükümeti’nin “*sınıf farkı gözetmeyen ve her vatandaşa karşı gösterdiği eşit muamelesi ve gerçekleri arayıp bulan ve hakim kılan prensibiyle*” kısa sürede söz konusu topluluk ile umumî bir birleşmeyi tesis ettiği de önemle vurgulanmıştır.⁷³ Daha sonraları gönderilen çalışma raporlarında da aynı özdeki faaliyetler belirtildiği gibi, topluluk üzerindeki “*menfi*” tesirleri de bahis konusu olmuştur. Nitekim 30 Mayıs 1938 tarihli üç aylık çalışma raporun⁷⁴ da özellikle Mersin, Kazanlı ve Tarsus’daki okul yapımı ve inşası süreçleriyle ilgili bilgiler verildikten başka, Mersin’de Bahçe Mahallesi’nde Etili Türkler’e mahsus okulda her hafta çarşamba günleri müsamere gösterilmesi faaliyetinden ve bunun oldukça yoğun bir ilgi gördüğünden bahsedilmiştir. Gerçekten de Hars Komitaları çalışmalarında özellikle müzik, tiyatro, konferans gibi aktivitelere oldukça ağırlık vermişler ve bunları etkin bir biçimde kullanmışlardır. Nitekim bu çerçevede bölgede faaliyet gösteren Hars Komitaları her Cumartesi günü Etili Türklerin yoğun bulunduğu mahalle ve köyleri dolaşarak millî hususlarda ve dil konusunda değişik konferanslar sunmuşlardır.⁷⁵ Kasım 1938 tarihli İçel Hars Komitası tarafından Ankara’daki Merkez Hars Komitası Başkanlığı’na gönderilen

⁷² BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 583.12.1, belge no: 119-120.

⁷³ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F. K.: 490.01, Y.N. : 583.12.1, belge no: 118.

⁷⁴ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F. K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 23-24.

⁷⁵ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F. K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 15.

bir başka faaliyet raporunda⁷⁶ da Mersin ve Tarsus Hars Komitaları'nın çalışmalarına ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir. İçel Vilayeti Hars Komitalarının altı aylık çalışmalarını içeren bu raporda müsamereler, konferanslar, spor ve müzik eğlenceleri vasıtasıyla bölge halkının Türk kültürüne "ısmandırılması" faaliyetlerinin yoğun bir biçimde devam ettirildiğinden başka, özellikle eğitim faaliyetlerine ayrıca büyük önem verildiği bu çerçevede öğretmen kadrosunun yetersizliğine rağmen bilhassa Etili Türk çocuklarının okutulmaları amacıyla Mersin'de *İnönü Okulu*'nda beş, Tarsus'da beş olmak üzere on adet yeni dershanenin açıldığı ve bu dershanelerde Mersin'de 768, Tarsus'ta ise 805 Etili çocuğun öğrenim gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca, Hars Komitaları bölgede *Millet Mektepleri* dershanesi açılması hususunda da gayret göstermişler, bu çerçevede Mersin, Karaca İlyas, Kazanlı, Adanalıoğlu, Tarsus'un Çatal gili, ve Deli minnet köylerinde geceli gündüzlü olmak üzere, yedi adet Millet Mektebi açılmıştır.⁷⁷ Bundan başka Etili kız ve kadınların kültür ve sanat ihtiyaçlarını karşılamak için otuz kadar bayan, ücretleri Hars Komitalarınca karşılanmak üzere Mersin'deki dikiş kurslarına gönderilmişlerdir.⁷⁸

Bölgedeki Hars Komitaları Cumhuriyet Bayramlarında ve diğer Millî Bayramlarda, Etili halka ve çocuklarına özel bir yer vererek onları resmî geçitlere spor eğlencelerine ve benzeri toplantılara iştirak ettirerek diğer unsurlarla kaynaşmalarını sağlamaya çalışmışlardır.⁷⁹ Özellikle bu türden faaliyetler söz konusu topluluğun ulus-devlete entegrasyonunda oldukça etkin olmuştur. Nitekim 1938'deki Mersin ve Tarsus belediye seçimlerine kuvvetle katılmaları hatta söz konusu belediyelere üçer adet aza seçmeleri⁸⁰ bu uygulamaların somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Bölgede Mersin ve Tarsus'tan başka Mersin'e bağlı Kazanlı nahiyesinde de Ocak 1938 tarihi itibarıyla ayrıca bir Hars Komitesi daha teşkil edilmiştir. Söz konusu komite da kurulduğu günden itibaren yoğun bir biçimde faaliyetlerini sürdürmüştür. 27 Mayıs 1938 tarihinde İçel Vilayet Hars Komitesi Başkanlığı'na gönderdiği altı aylık çalışma raporu söz konusu komitenin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Buna göre, özellikle Türkçe öğretilmesi hususunda hiç okulu bulunmayan Karaca İlyas Köyünde 21 Ocak – 2 Mayıs 1938 tarihleri arasında gündüz çocuklara gece büyüklere olmak üzere açılan dershanede, 46'sı çocuk 76 Etili Türk'e Türkçe öğretilmiştir.⁸¹ Nahiye merke-

⁷⁶ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.14.1, belge no: 23.

⁷⁷ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F. K.: 490.01, Y.N. : 584.14.1, belge no: 24.

⁷⁸ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.14.1, belge no: 24.

⁷⁹ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.14.1, belge no: 24.

⁸⁰ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.14.1, belge no: 25.

⁸¹ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 26.

zi'nde bulunan kahvelerde her akşam çalınan gramofon vasıtasıyla Türkçe müzikler dinletilmek suretiyle yine Türkçe telkin edilmeye çalışılmıştır.⁸²

Bundan başka Kazanlı Nahiyesi Hars Komitesi, Çukurova'nın kurtuluş günü olan 5 Ocak'ta Kazanlı, Karadivar ve Adanalı oğlu köylerine davul getirterek eğlenceler düzenlemiş, 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda nahiyeye bağlı dört köyün Cumhuriyet meydanlarına ağaç dallarından birer tak yapmışlar ve mektep oyunları ve şiirler söyleyerek köy içinde dolaşmışlar⁸³; 1 Mayıs Bahar Bayramı nahiyede Halkevinin Arı Gösteri Kolları ve İdman Yurdu gençlerinin iştirakiyle Hars Bayramı olarak kutlanmış, Karadivar, Karaca İlyas ve Adanalı oğlu köylerinden gelenler köy girişinde Halkevi bandosu tarafından karşılanarak Cumhuriyet Meydanına gidilip bayrak töreni icra edilmiş ve ardından Etili bir genç tarafından Eti tarihi hakkında bir konuşma yapılmış ayrıca bayrama katılan misafirler zeybek oyunları, halay, çifte telli oynamış ve birlikteliği daha kuvvetli hale getirebilmek için güreş ve at koşusu gibi Türk ata sporları tertip edilmiştir.⁸⁴ Aynı tür faaliyetler 19 Mayıs Günü kutlamalarında da sürdürülmüştür. Kazanlı Nahiyesi Hars Komitesi ayrıca, halka bulaşıcı hastalıklardan korunması amacıyla Halkevinden temin ettiği "Sıtma Nedir?, Nasıl Korunulur, Zührevî Hastalıkları Nedir, Nasıl Bulaşır, Nasıl Korunulur, Bulaşık Hastalıklardan Korunma Öğütleri" adlı kitaptan her köye 15'er adet meccanen dağıtmıştır. Ayrıca nahiyenin bayındırlık işlerine de katkıda bulunmuştur.⁸⁵ Mersin, Tarsus ve Kazanlı'da kurulduğu günden itibaren oldukça geniş bir sahada, sahip olduğu misyon çerçevesinde yoğun bir faaliyet dönemi geçirmiş olan İçel Vilâyet Hars Komitesi, bütün bu faaliyetlerinin yanı sıra "Etili Türkler" (Alevî Türkler) hakkında araştırma eserler de hazırlanmış ve bunları yayınlamıştır. 7 Mart 1938'de Merkez Hars Komitesi'ne gönderilen ve üç kısımdan oluşan "Tarsus Hars Komitesinin Eti Türkleri Hakkındaki Tetikleri" adlı araştırma eser bunlardan biridir.⁸⁶ Ayrıca Mersin Baytarı tarafından kaleme alınan "Çukurova Eti Türk Alevileri Hakkında Tarihi ve Hususi Bilgiler" adlı çalışma da Hars Komitaları tarafından hazırlanmış önemli eserlerdendir.⁸⁷

Sözkonusu tetkik eserlerde, özellikle Etili Türklerin sahip olduğu Alevilik inanç sisteminin prensiplerinin İslam öncesi Türk inancı ile önemli ölçüde benzerlik gösterdiği bununla birlikte İslam devletlerinin ve sonrasında Osmanlı

⁸² BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 26.

⁸³ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 26.

⁸⁴ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 27.

⁸⁵ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.13.1, belge no: 27.

⁸⁶ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 583.12.1, belge no: 26.

⁸⁷ BCA,CHP Kh. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 584.17.3, belge no: 7-11.

Devleti'nin izledikleri din politikaları çerçevesinde, söz konusu topluluğun sahip olduğu inanç sisteminin hiçbir kayda değer araştırmaya sahne olmadığı, sünnî anlayışın "taassubu" nun da bunda etkili olduğu hususlarına dikkat çekildikten başka, özellikle Cumhuriyetin vicdan özgürlüğüne dayalı devlet anlayışının "bir alevinin aleviyim diyebilmesine" imkan sağladığına dikkat çekilmiş ve satır arasında yeni devletin laiklik anlayışına sahip olduğu vurgulanmıştır.⁸⁸

Bu ifadeler aynı zamanda özellikle 1930 yılından sonra Kemalist ulusçuluğun laikliği temel aldığını da göstermektedir.

SONUÇ

Türk siyasi tarihinde Ekim 1923, ulus-devlet ve oluşum süreci açısından keskin ve keskin bir dönüm noktası oldu. Kurulan yeni devlet, adını "Türkiye Cumhuriyeti" olarak tanımlarken aslında ulus-devlet açısından da hedefini belirlemiş oluyordu. Bu çerçevede, Lozan Antlaşması'yla tespit edilen sınırlar içerisinde yaşayan ve azınlık olarak tanımlanan imparatorluk döneminin mirası gayrimüslim unsurlar ile gayr-i Türk Müslüman unsurlar yeni dönemde, "Türklük" potasında eritilerek tek bir ulusu oluşturacaklardı. Yeni rejim bu temel sorunu halledebilmenin yolunun her şeyden önce kendisini Türkiye Cumhuriyeti vatanı gören herkesin Türkçe konuşmasında, bir başka ifadeyle dil birliğinin sağlanmasında görmüştür. Cumhuriyetin ilk on yılında ağırlıklı olarak azınlıklara üzerinde uyguladığı Türkleştirme politikası bu anlayışın somut adımlarını teşkil etmiştir. 1926'dan itibaren Türk Ocaklarının önderliği ve himayelerinde başlatılan ve önemli bir devlet politikası haline getirilen "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyaları özellikle 1930 yılından itibaren devletin, Müslüman olup Türkçe konuş(a)mayan unsurları için de geçerli olmuştur. Nitekim 1930'dan sonra Türkçe konuşulmasını ulus-devleti inşa etmek için vazgeçilmez bir ön şart olarak gören Kemalist rejim, bu kararlılığını uygulamalarında da açık bir şekilde göstermiştir. 1937 yılının başlarında Seyhan ve İçel illerinde yaşayan ve "Etili Türkler" olarak adlandırdığı çoğu Arapça ve Türkçe karışımı kozmopolit bir dil konuşan unsurları ulus-devlete entegre etmek, bunun için de Türkçe konuşul-

⁸⁸ "Tarsus Hars Komitesi'nin Eti Türkleri Hakkındaki Tetkikleri" başlıklı araştırma eserin giriş kısmında yer alan: "İslâmdan evvelki Türk akidesine İslâmdan sonraki Alevilik prensipleri mühim bir yakınlık arz eder. Bu yakınlık esasen fütihat için getirilen, kaleleri yıkmak, orduları tarumar etmek için toplanan ve men'seleri Türkistan olan insanların esas akidelerine çok müllâyemet ve çok benzerlik arz ediyordu. Dini, siyasete alet eden İslâm Hükümetleri ve bilahare Osmanlı Hükümeti bunu tetkika, buradaki incelikleri tahlile esasen muktedir değildi. Bir taraftan sunniliğin verdiği taassup buna mani idi. Milliyet düsturlarını bir tarafa bırakan o zamanki siyaset elbette bunu tetkika fırsat vermezdi. Bir alevinin aleviyim diyebilmesi vicdan hâkimiyetinin ortadan kaldırıldığı bir devirde muhakkak ki mümkün eğıldi. Bu günkî ve dünkî zihniyet farkı ve vicdan serbestliği bugün için bu çok tabîî fırsatı ele vermiştir..." cümleleri bu fikri desteklemektedir. Bkz. BCA,CHP Ktl. III. Ş.E., F.K.: 490.01, Y.N. : 583.12.1.

masını sağlamak amacıyla “*CHP Hars Komitaları*”nı teşkil etti. Ankara merkezli, bölgesel ve Tek Parti döneminin parti-devlet anlayışının tipik bir örneğini teşkil eden Komitalar, Türkçe’nin umumîleştirilmesi hususunda Müslüman unsurlara yönelik olarak uygulanan politikaların en etkin ve en belirgin örneği olmuştur. Çukurova bölgesinin tamamını kapsayan faaliyet alanı içerisinde Komitaların çalışmalarında eğitim en öncelikli konu olarak ele alınmış, bu çerçevede bölgede çok sayıda “*Ulus Dershanesi*” adıyla amaca yönelik okullar açılmış ve önemli sayıda Etili Türk yurttaşa ve çocuklarına Türkçe öğretilmiştir. Söz konusu okullar aynı zamanda asıl işlevinin yanında bölgenin eğitimle ilgili diğer önemli eksikliklerinin giderilmesinde de önemli rol oynamıştır. Hars komitalarının faaliyetleri sadece okul ile sınırlı kalmamış, bundan başka sosyal hayatın önemli mekanları mahalle, köy, sokak, çarşı, kahvehaneler dahi Komitaların en etkin çalışma yerlerini teşkil etmiştir. Ayrıca Komitalar, amaca ulaşabilmek için, millî bayramlardan özel günlere, tiyatrodan müziğe, spordan her türlü eğlenceye, konferanstan ilmi araştırmalara her türlü aktiviteyi en etkin biçimiyle kullanabilmiştir. Burada dikkat çeken bir husus, Kemalist rejimin ağırlıklı olarak 1930’dan sonra laiklik eksenine oturttuğu milliyetçilik anlayışı çerçevesinde din temelli temaları kullanmama yönünde gösterdiği gayrettir. Hatta bu dinî ritüellerden bilinçli bir şekilde uzak durmuştur. Bu yönüyle Hars Komitaları uygulaması 1930’dan sonra laiklik temeline oturan milliyetçilik anlayışının bir ürünü olarak değerlendirilebilir.

Hars Komitaları, sosyal ortamlarda yürüttüğü propaganda faaliyetlerinde özellikle “*Osmanlı karşıtlığı*” imgesini oldukça sık kullanmış, hatta söz konusu topluluğun Arapça konuşmasını ve “*Nusayrî*”, “*Fellah*”, “*Arap Uşağı*” gibi “*olumsuz*” tabirlerle anılmasını “*saltanat devrinin sünnî anlayışının kötü uygulamaları*”na bağlamıştır. Bu tavır Cumhuriyet döneminde yeni rejimin, kendi varlığını kabul ettirebilmek için eskiyi kötüleme yönündeki politikasının tipik bir yansıması olarak algılanabilir.

Hars Komitaları’nın Çukurova bölgesinde yaşayan Arapça konuşan unsurlar için “*Etili Türk*” tabirini kullanması ise, Kemalist rejimin 1930 sonrası geliştirdiği ve benimsediği Türkler’in Anadolu’nun en eski ırklarında biri olduğu ve Anadolu’daki Türk varlığının en eski çağlara kadar uzandığı anlayışının bir ürünüdür. Bununla birlikte dikkat çekilmesi gereken bir husus, yeni rejimin bir yandan bölgedeki Arapça konuşan unsurları Etili Türk olarak tanımlarken diğer yandan bunları Türkleştirmek için aynı bölgede yaşayan ve Etili Türklerle evlilik yapmalarını sağlamaya çalıştığı Türkmen unsurlar için “*Oğuz Türkleri*” tabirini kullanması, rejimin Anadolu’nun yerli halkı olmakla Orta Asyalılık arasında kesin bir tercih yapmadığıdır.

KAYNAKÇA

-Arşiv Belgeleri

- BCA, CHP Ktl. III. Ş.E, F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.17.3.
-BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:584.14.1.
-BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.:583.11.1.
-BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 584.13.1.
-BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.12.1.
-BCA, CHP Ktl. III. Ş.E., F.K : 4 90.01, Y.N.: 583.10.1.

-Sürelî Yayınlar

- Ulus*, 10 Mart 1937, no: 5607, 5611.
Cumhuriyet, 11 Mart 1937, sayı 4605.

-Araştırma Eserler

- AKTAR Ayhan, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
AKYILDIZ Ahmet, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
ARSLAN Emre, "Türkiye'de Irkçılık" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C.4, İletişim Yayınları, İst. 2002.
ÇAĞAPTAY Soner; "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C. 4, İletişim Yayınları, İst. 2002.
OKUTAN M. Çağatay, *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul 2004.
SADOĞLU Hüseyin, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
ŞEN Furkan, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus- Devlet*, Yargı Yayınevi, Ankara 2004.
ÜSTEL Füsün, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Resmi Yurttaş Profiline Evrimi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C.4, İletişim Yayınları, İst. 2002.